

Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi

The Journal of International Social Research

Cilt: 10 Sayı: 50 Volume: 10 Issue: 50

Haziran 2017 June 2017

www.sosyalarastirmalar.com Issn: 1307-9581

VLADİMİR PROPP'UN BİÇİMBİLİMSEL YAKLAŞIMINDAN HAREKETLE YOZGAT'TAN DERLENMİŞ "ERCİN MASALI" ÜZERİNE BİR İNCELEME

A STUDY ON "ERCİN MASALI" A FAIRY TALE COMPILED FROM YOZGAT IN TERMS OF VLADIMIR PROPP'S MORPHOLOGIC APPROACH

Cihan Barış BAŞARAN*
Şerife Seher EROL ÇALIŞKAN**

Öz

Anonim Halk Edebiyatı türlerinden olan masal, günümüzde gerek sözlü gelenek ortamlarında gerek yazılı kaynaklarda ağırlığını hissettirmektedir. Bir masal bulunduğu coğrafyanın folklorik unsurlarını yansıtmasının yanı sıra aynı zamanda da evrensel bazı fonksiyonlar taşır. Bu evrensellik kahramanları en alt tabakadan, en üste (krala, padişaha) kadar uzanan masallar için bazı değerleri ortak kılar. Vladimir Propp bu evrensel değerler üzerindeki işlevsellikleri masallar üzerinde incelemiş, yapısal bağlamda günümüzde sıkça uygulanmakta olan biçimbilimsel yaklaşımın temellerini atmış ve 1978-1982 yılları arasında Türkçeye çevirisi yapılan "Masalın Biçimbilimi" adlı eserini yayınlamıştır.

Biz de bu çalışmamızda Propp'un yaklaşımından hareketle, Yozgat yöresinden derlemiş olduğumuz masalı (Ercin Masalı) bu kuram üzerinde uygulamaya çalışacağız.

Anahtar Kelimeler: Masal, V. Propp, Biçimbilim, Yozgat Masalı.

Abstract

The fairy tale of Anonymous Folk Literature is now felt in both oral and written sources. In addition to reflecting the folkloric elements of the geography in which a fairy tale is located, some universal functionalities operate at the same time. This universality makes some values common for tales ranging from the lowest layer to the top (king, monarch) of the heroes. Vladimir Propp has studied the functionalities on these universal values and has published the work called "Masalın Biçimbilimi (Morfologiya Skazki)" which was translated into Turkish language between 1978-1982.

In this work, we will try to apply this theory, on tale (Ercin Tale) which have compiled from the Yozgat region with the motive of Propp's approach

Keywords: Fairytale, V. Propp, Morphology, Yozgat Tale.

GİRİŞ

Başlangıçta çocukları eğitmek ve onları eğlendirmek için anlatıldığı düşünülen masal türünün günümüzde tanımı çeşitlenmiştir. Bilge Seyidoğlu masalı; "halk arasında çok uzun yıllardan beri anlatılmakta olan olağanüstü kişilerin, olayların yaşandığı, klişe bir anlatımla başlayıp sonunda muratlarına erdiler, gökten üç elma düştü gibi sözlerle sona eren zaman ve mekân kavramlarının belirgin olmadığı bir tür" olarak açıklar (Seyidoğlu, 1975:149). Pertev Naili Boratav; -miş'li geçmiş zamanı ile şimdiki zamanla ya da geniş zamanla anlatılır; -di'li geçmiş zaman kullanılmadığını ifade eder (Boratav, 1988:76). Şükrü Elçin; "bilinmeyen bir yerde, bilinmeyen şahıslara ve varlıklara ait hadiselerin macerası, hikâyesi" olarak tanımlar (Elçin, 1986:368). Şerif Baykurt kısaca "halkın hayal gücü ile yarattığı olağanüstü olayların anlatımıdır" şeklinde; (Baykurt, 1988:101) Saim Sakaoğlu ise "hayal mahsulü olduğu halde dinleyenleri inandırabilen bir sözlü anlatım türüdür" demektedir (Sakaoğlu, 1973:5).

Çoğu masal genellikle üç bölümden oluşur. Gerçekçi başlar, sonra fantastik olaylar dizisi peşi sıra gelir ve idealistçe sona ererler (Buch, 2003:307). Her masalın kendisine göre bir mantığı olup, insan dışındaki varlıkların konuşturulduğu, kılık değiştirip insana dönüştüğü, iyi ve kötülerin mücadelesidir. Masallar ait olduğu toplumun dünya görüşü ile kültürel birikimlerini sözlü olarak yansıtırlar (Ekici, Aça, vd. 2013:153; Abalı, 2013:28; Bars, 2014:259).

Masalarda insan varlığının tüm hayatı unsurları görülmektedir. Aile ve toplum düzeni; doğum, ölüm, içgüdüler ve insan hayatını tayin eden olaylar halinde ilk fenomenler; alın yazısının yanı sıra mutluluk ve felaket halinde ahlakî değerler ve onların karşı değerleri (Ewig, 2010:227) masalarda sıkça işlenmektedir. Tanımlardan hareketle de görülür ki masallar; insan doğasını geniş şekilde yansıtırlar.

*Arş. Gör., Bartın Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, cbasaran@bartin.edu.tr

**Yrd. Doç. Dr., Bartın Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, serol@bartin.edu.tr

Türk masalları üzerine yapılan çalışmalara gelecek olursak; Pertev Naili Boratav, Mehmet Tuğrul, Saim Sakaoglu, Bilge Seyidoğlu ve Umay Günay'ın çalışmaları öncelikle kaydedilmelidir. Bu ilk çalışmalar içinde, A. Aarne ve S. Thompson'ın dünya masallarını konu alan çalışmalarındaki eğilimlerini dikkate alan ve Türk masallarına uluslararası bilim terminolojisi ile yaklaşan ilk önemli eser olarak Ebedhard-Boratav kataloğu kaydedilmelidir. Boratav'ın bu önemli çalışması dışında *Az Gittik Uz Gittik ve Zaman Zaman İçinde* adlı eserleri masal araştırmaları bakımından bir boşluğu doldurmuştur. Halk edebiyatının akademikleşme süreci içerisinde, Mehmet Tuğrul, Saim Sakaoglu, Bilge Seyidoğlu ve Umay Günay'ın doktora tezi hazırladıkları, alandan derlenmiş masal çalışmaları, günümüzdeki çalışmaların temelini oluşturmaktadır (Aça, Ekici, vd. 2013:158-160). Çalışmamızın da konusu olan ve Propp'un metodunu Türk masallarına uygulayan ülkemizdeki ilk araştırmacı ise Umay Günay'dır (Elazığ Masalları, 1975). 70 masal üzerinde uyguladığı çalışması daha sonra diğer türlere de uygulanması bakımından önem arz etmektedir. Diğer türlere uygulanma sebebi (müzik, film, tiyatro, roman vs.) içlerinde masal motifleri barındırıyor olmalarından kaynaklanır (Bars, 2014:259).

Masal türü ile ilgili bu açıklamalardan sonra biz de bu çalışmamızda "Masalın Biçimbilimi" yaklaşımı üzerinden, derlemiş olduğumuz masal üzerinde bu metodun uygulanmasını göstermeye çalışacağız.

1. MASALIN BİÇİMBİLİMİ

Dünyadaki tüm masalların aynı yapı üzerinde oluşturulup daha sonra farklılaştıklarını savunan V. Propp birçok alanda önemli çalışmalar yapmış ve en önemli yapıtı sayılan "Masalın Biçimbilimi" daha sonra (Türkçeye 1978-1982 yıllarında) farklı dillere de çevrilmek suretiyle yayınlanmıştır.

V. Propp, masal incelemeleri alanında daha önce yapılmış çalışmaları eleştirir. Ona göre masalın doğuşunu, kaynaklarını araştırmak için öncelikle masalın ne olduğunu bilmek, masalı tanımlamak gerekmektedir (Propp, 2008:11). A. Aarne'nin görüşüne karşı çıkarak, motiflerin masalın sabit ve en küçük birimi olduğunu kabul etmemiş, motiflerin de bölünebilir çeşitlendiğini göstermiştir. Sabit olmayan unsurların ise tanımlamaları karıştırdığı görüşünü ileri sürmüştür. Değişmez ve sabit unsurlara bağlı kalarak fonksiyonlarına göre masalı tarif ve tasnif etmenin daha doğru olduğunu savunmuştur (Günay, 2011:20). Ona göre masalarda şahıslar ve çevre değişken unsurlardır. Propp, yöntemini masalda aslı veya sabit unsurlar üzerine kurarken, fonksiyonlara yardımcı olan dört unsur tespit etmiştir. Söz konusu bu yardımcı unsurlar; 1. Olaylar arasında irtibatı sağlayan bağlayıcı unsurlar, 2. Hareketlerin maksat ve nedenleri, 3. Masal kahramanlarının ortaya çıkış şekilleri, 4. Masal kahramanlarının vasıflarından oluşmaktadır (Çobanoğlu, 2012:216). Bu yardımcı unsurlar fonksiyonlar ile birleşince de masalın yapısı ortaya çıkmakta ve masalın yapı ve tema bakımından zenginleşmesi sağlanmaktadır.

V. Propp'un amacı, görünüşteki çeşitlilik altında binlerce masala ortak olabilecek "işlevsel" unsurları ortaya çıkarmak, bir başka ifadeyle sabit yasaları saptamaktır. Ona göre masalın doğru bir bilimsel incelemesi yapılmadığı sürece masal konusunda sağlıklı bir değerlendirmede bulunmak mümkün değildir (Çıblak, 2005: 130).

Propp, masalların sabit ve değişken değerlerini saptamak için aşağıdaki durumları birbirleriyle karşılaştırmıştır (Propp, 2008:23);

1. Kral, bir yiğide (kahraman) bir kartal verir. Kartal, yiğidi (kahramanı) başka bir krallığa götürür.
2. Büyükbaba, Suçenko'ya bir at verir. At, Suçenko'yu başka bir krallığa götürür.
3. Bir büyücü, İvan'a bir kayık verir. Kayık, İvan'ı başka bir krallığa götürür.
4. Kraliçe, İvan'a bir yüzük verir. Yüzükten çıkan iri yarı adamlar, İvan'ı başka bir krallığa götürür.

Bu örnekten hareketle Propp, masalarda değişken ve değişmez işlevlerin varlığının altını çizer ve görüldüğü üzere kişilerin bu değişken işlevler olduğunu fakat olayların değişmez bir sıra halinde seyrettiklerini vurgular (Propp, 2008:23) ve gözlemleri neticesinde çalışmasını dört sav üzerine kurarak bunları: a) kişiler kim olursa olsun ve işlevler nasıl gerçekleştirilirse gerçekleştirilsin, masalın değişmez, sürekli öğeleri, kişilerin işlevleridir. İşlevler masalın temel oluşturucu bölümleridir, b) olağanüstü masalın içerdiği işlevlerin sayısı sınırlıdır, c) işlevlerin dizilişi her zaman aynıdır, d) bütün olağanüstü masallar yapıları açısından aynı tipe bağlanırlar, şeklindesiralardır (Propp, 2008:24-26). Daha sonra bu savları tanıtmaya ve geliştirmeye çalışır. Çalışmasının bundan sonraki bölümünü kişilerin işlevlerine ayıran Propp, tespit ettiği 31 işlevi sırasına göre verirken bunları kısaca açıklar ve ardından şematik karşılaştırmayı yapmak için bu işlevlere uygun birer simge verir.

Propp'a göre masalların girişinde genellikle bir başlangıç durumu sunulur. Her ne kadar başlangıç durumu bir işlev değilse de, yine de önemli bir biçimbilimsel öge niteliği taşır. Bu öge başlangıç durumu olarak tanımlanır ve simgesi α şeklindedir. Açılışı şu işlevler takip eder: (Propp, 2008:29-65).

- I. Aileden biri evden uzaklaşır (tanımı: uzaklaşma, simgesi β).
- II. Kahraman bir yasakla karşılaşır (tanımı: yasaklama, simgesi γ).
- III. Yasak çiğnenir (tanımı: yasağı çiğneme, simgesi δ).
- IV. Saldırgan bilgi edinmeye çalışır (tanımı: soruşturma, simgesi ϵ).

- V. Saldırgan kurbanıyla ilgili bilgi toplar (tanımı: bilgi toplama, simgesi Ç).
- VI. Saldırgan, kurbanını ya da servetini ele geçirmek için, onu aldatmayı dener (tanımı: aldatma, simgesi η).
- VII. Kurban aldanır ve böylece istemeyerek düşmanına yardım etmiş olur (tanımı: suça katılma, simgesi θ).
- VIII. Saldırgan, aileden birine zarar verir (tanımı kötülük, simgesi A).
- VIII-a. Aileden birinin bir eksikliği vardır; aileden biri bir şeyi elde etmek ister (tanımı: eksiklik, simgesi a).
- IX. Kötülüğün ya da eksikliğin haberi yayılır, bir dilek ya da bir buyrukla kahramana başvurulur, kahraman gönderilir ya da gitmesine izin verilir (tanımı: aracılık, geçiş anı, simgesi B).
- X. Arayıcı kahraman eyleme geçmeyi kabul eder ya da eyleme geçmeye karar verir (tanımı: karşıt eylemin başlangıcı, simgesi C).
- XI. Kahraman evinden ayrılır (tanımı: gidiş, simgesi ↑).
- XII. Kahraman büyüdü bir nesneyi ya da yardımcıyı edinmesini sağlayan bir sınama, bir sorgulama, saldırı vb. ile karşılaşır (tanımı: başışçının ilk işlevi, simgesi D).
- XIII. Kahraman ileride kendisine başışta bulunacak kişinin (başışçının) eylemlerine tepki gösterir (tanımı: kahramanın tepkisi, simgesi E).
- XIV. Büyüdü nesne kahramana verilir (tanımı: büyüdü nesnenin alınması, simgesi F).
- XV. Kahraman aradığı nesnenin bulunduğu yere ulaştırılır, kendisine kılavuzluk edilir ya da yol gösterilir (tanımı: iki krallık arasında yolculuk, bir kılavuz eşliğinde yolculuk, simgesi G).
- XVI. Kahraman ve saldırgan bir çatışmada karşı karşıya gelir (tanımı: çatışma, simgesi H).
- XVII. Kahraman özel bir işaret edinir (tanımı: özel işaret, simgesi I).
- XVIII. Saldırgan yenik düşer (tanımı: zafer, simgesi J).
- XIX. Başlangıçtaki kötülük giderilir ya da eksiklik karşılanır (tanımı: giderme, simgesi K).
- XX. Kahraman geri döner (tanımı: geri dönüş, simgesi ↓).
- XXI. Kahraman izlenir (tanımı: izleme, simgesi Pr).
- XXII. Kahramanın yardımına koşulur (tanımı: yardım, simgesi Rs).
- XXIII. Kahraman kimliğini gizleyerek, kendi evine ya da başka bir ülkeye varır (tanımı: kimliği gizleyerek gelme, simgesi O).
- XXIV. Düzmece bir kahraman asılsız savlar ileri sürer (tanımı: asılsız savlar, simgesi L).
- XXV. Kahramana güç bir iş önerilir (tanımı: güç iş, simgesi M).
- XXVI. Güç iş yerine getirilir (tanımı: güç işi yerine getirme, simgesi N).
- XXVII. Kahraman tanınır (tanımı: tanı(n)ma, simgesi Q).
- XXVIII. Düzmece kahramanın, saldırganın ya da kötünün gerçek kimliği ortaya çıkar (tanımı: ortaya çıkarma, simgesi Ex).
- XXIX. Kahraman yeni bir görünüm kazanır (tanımı: biçim değiştirme, simgesi T).
- XXX. Düzmece kahraman ya da saldırgan cezalandırılır (tanımı: cezalandırma, simgesi U).
- XXXI. Kahraman evlenir ve tahta çıkar (tanımı: evlenme, simgesi W°o).

Böylelikle masal son bulur. Bütün işlevler arka arkaya sıralandığında bir işlevin kendisinden önce ve sonra gelen diğer bir işlevle bağlantılı olduğu görülmektedir. Bu bağlantı mantık ve estetik gereklilik üzerine ortaya çıkmaktadır (Çıblak, 2005:132).

Masal kahramanlarının bazı eylemleri bazı durumlarda bu sınıflandırmaya uymaz ve yukarıda tanımlanan işlevlerin hiçbirisiyle tanımlanmaz. Propp'a göre bunlar ya eldeki karşılaştırma öğelerinin eksik olması nedeniyle anlaşılabilen biçimlerdir ya da başka kategorilere (fıkralar, efsaneler vb.) özgü aktarılan biçimlerdir. Bu anlaşılabilen öğeler de (X) ile gösterilir (Bars, 2014: 262; Çobanoğlu, 2012:230).

Bu inceleme sonucunda varılan genel sonuçlar vardır: masalarda fonksiyonların sayısı sınırlıdır (31 adet), masaların hareketi ve olay örgüsü bu fonksiyonların sınırları içinde gelişmektedir, bu fonksiyonların tümü bir eksen üzerine kurulmuştur ve fonksiyonların büyük bir kısmı birer çift teşkil eder (yasaklanma-yasağı çiğneme, çatışma-zafer vs.) (Çobanoğlu, 2012:230-231).

İşlevler arasında bağlantıyı sağlayan öğeler § simgesiyle belirtilir. Olayın akışı içinde de bir işlevi öbürüne bağlayan da bu bilgilerdir (Propp, 2008:71-74). İşlevlerin kişiler arasında nasıl bölüştürüldüğü sorusuna ise Propp, çok sayıdaki işlevin mantıksal olarak bazı alanlarda kümelenildiğini belirtir ve işlevleri yerine getiren kişilere uygun düşen eylem alanları olarak tanımlar. Masalda şu eylem alanlarıyla karşılaşılabılır (Propp, 2008:80-81):

1. Saldırgan (kötü kişi)'nin eylem alanı; (A), (H), (Pr)
2. Başışçı'nın eylem alanı; (D), (F)
3. Yardımcı'nın eylem alanı; (G), (Rs), (N), (T)
4. Prenses (aranan kişi) ve Babası'nın eylem alanı; (M), (J), (Ex), (Q), (U) ve (W)

5. Gönderen'in eylem alanı; yalnızca kahramanın gönderilmesi işlevi (B)
6. Kahraman'ın eylem alanı; (C↑), (E), ve (W)
7. Düzmece Kahraman'ın eylem alanı; (C↑), (olumsuz E) ve (L) şeklinde simgelenendirilebilir.

Öyleyse masalarda yedi kişi vardır. İşlevler bu yedi kişi arasında bölüştürülmüştür. Bu bölüştürme düzenli bir biçimde olmadığından kişileri tanımlamada kullanılamaz, işlevlerin dağılımı sorunu eylem alanlarının kişiler arasında dağılımı sorunu düzeyinde çözümlenebilir. Belirtilen alanlar, masaldaki çeşitli kişiler arasında nasıl bölüştürülmüştür? Sorusuna Propp:

1. Eylem alanı doğrudan doğruya kişiye uygun düşer.
2. Bir kişi birçok eylem alanını kaplar.
3. Bir eylem alanı birçok kişi arasında dağılır, şeklinde yanıtlar (Propp, 2008:81-82). Demek istediği

bir simge yalnızca bir kişiye özgü olmayacağı gibi, bir eylem de yalnızca bir kişinin başından geçmez, bu değişkenler farklı simgelerle, farklı eylemler üzerine uygulanabilir.

"Masalın Biçimbilimi" çalışmasında V. Propp ortak unsurlardan hareketle, masalların biçimini ortaya koymaya çalışmıştır. Biz de buraya kadar olan süreçte Propp'un metodunu özetle aktarmaya çalıştık. Her masalda işlevlerin bir kısmı bulunmakla birlikte, bazıları da çeşitli olaylar dizisinde tekrar edebilmektedir. Bütün masallar ortak bir yapı üzerine kurulmuştur. Dolayısıyla Propp metoduyla masal türünün yapısı tespit edilebilir. Bu tarz çalışmalar alanında uzman kişiler tarafından derlenip çoğaltılarak Türkiye genelindeki farklı tipteki masallara uygulanmalıdır. Sonucunda Türk halk masallarının genel yapısı tespit edilerek sınıflandırma ve varyant sorununa çözüm sağlayacağı gibi bu türün farklı coğrafyalarda anlatılan şekilleriyle de karşılaştırma yapmaya olanak sağlayacaktır (Çıblak, 2005:134). Çalışmanın bundan sonraki kısmında, metodun daha iyi anlaşılabilmesi için, Yozgat yöresinden derlemiş olduğumuz masalı Propp metodu ile işlevlerini göstermeye ve sonucunda masalın şemasını ortaya koymaya çalışacağız.

2. MASAL ANLATICISI

Osman Yüksel 1946 yılında Yozgat'ın Yudan köyünde doğmuştur. Babası Feyzullah Bey, annesi Zahide Hanım'dır. İlkokul beşinci sınıfı bitiren Osman Yüksel, küçük yaştan itibaren, Yozgat, Ankara, Kırklareli, İzmir, İstanbul ve Tokat'ta kimi zaman askerlik görevi, kimi zaman gezmek amacıyla, ama daha çok işçi olarak bulunmuştur. Askerlik dönüşü Milli Eğitim Bakanlığı'nda memuriyete başlayan Osman Yüksel, 1971 yılından 1980 yılına kadar Ankara'da, 1980 yılından sonra da Yozgat'ta memuriyet görevine devam etmiştir (Çetin, 2000:63). Şimdilerde Yozgat Şair ve Yazarlar Birliği Derneği'nde (YOŞAYBİR) üye sıfatıyla yer almaktadır. Yükseli mahlaslı şair ve yazar, kültür taşıyıcısı olup eniştesinden öğrenmiş olduğu "ErcinMasalı"nu bizlerle paylaşmıştır. Masal 17.10.2014 Tarihinde Cuma namazından sonra derlenmiştir.

3. V. PROPP'UN BİÇİMBİLİMSEL YAKLAŞIMI ÇERÇEVESİNDE "ERCİN MASALI"

- I. Köyde dul bir kadın ve oğlu Ercin birlikte yaşamaktadır (tanımı: başlangıç durumu, simgesi a).
- II. Ercin (odun toplamaya) üç komşu kızı (kızlar madımak toplayacak) ile birlikte çıkar (tanımı: uzaklaşma, simgesi β³).¹
- III. Kızlar hangi yöne gideceklerini bilemezler (bağlantı ögesi - simgesi Ş).
- IV. Ercin kızların yokluğunu fark eder (tanımı: eksiklik, simgesi a).
- V. Ercin kızları bulmak için yola çıkar (tanımı: karşıt eylemin başlangıcı, simgesi C).
- VI. Kızlar her iki yol seçeneğinden dumanı tüten yere gitmeyi seçer (bağlantı ögesi - simgesi Ş).
- VII. Ercin de kızların peşinden dumanı tüten yere gitmeyi seçer (tanımı: gidiş, simgesi ↑).
- VIII. Kızlar, Ercin onları bulmadan önce devanasının evine sığınmak için gelir (bağlantı ögesi - simgesi Ş).
- IX. Devanası, kızların kim olduğunu öğrenmeye çalışır (tanımı: soruşturma, simgesi ε²).
- X. Kızlar karınları aç olduğu için devanasının buyurunu kabul eder (tanımı: suça katılma, simgesi θ³).
- XI. Ercin de kızların kulübeye girdiğini görüp kendisini oraya kabul ettirir (bağlantı ögesi - simgesi Ş).
- XII. Devanası kızlarla birlikte, Ercin'in kaybolmuş olduklarını onların ağzından öğrenir (tanımı: bilgi toplama, simgesi Ç).
- XIII. Devanası Ercin ve kızları yemek için odalarına gelir (tanımı kötülük, simgesi A⁸).

¹Çocuklardan tarlalara ya da ormana gitmeleri istendiğinde, bu buyruğun yerine getirilmesi, tarlalara ya da ormana gitme yasağının çiğnenmesiyle aynı sonuçları yaratır. Bu sebeple II. ve III. işlevler ikili bir öge oluştururlar. Bu ögenin ikinci bölümü, kimi kez birinci bölümü olmadan da var olabilir (Propp, 2008:30). Kızlar, Ercin'le birlikte ormana giderler β³ eve dönmekte gecikmişlerdir. Geç kalma yasağı konmamıştır.

- XIV. Ölüme mahkûm edilen Ercin ve kızlar devanasına uyumuş taklidi yapar (tanımı: aracılık, geçiş anı, simgesi B⁶).
- XV. Devanası kızları ve Ercin'i uykuya razı etmeye çalışır (tanımı: aldatma, η¹).
- XVI. Ercin kurtulmanın yollarını arar (tanımı: karşıt eylemin başlangıcı, simgesi C↑)
- XVII. Ercin devanasının ikna çabalarına kulak asmaz (tanımı: kahramanın tepkisi, simgesi E¹).
- XVIII. Üç adet sihir şans eseri olarak eline geçer (tanımı: büyülü nesnenin alınması, simgesi F⁵).
- XIX. Devanası, atlarla birlikte kaçan Ercin ve kızları kovalamaya başlar (tanımı: kovalama, simgesi Pr²).
- XX. Ercin kaçış sırasında büyülü nesnelere Devanası üzerinde dener (tanımı: çatışma, simgesi H¹)
- XXI. Uygulanan büyülü nesnelere sayesinde devanası güçsüzleşir (tanımı: talihsizlik veya eksik ortadan kaldırılır, simgesi K⁶).
- XXII. Ercin yaptığı büyüler sayesinde devanasından kendisini ve kızları kurtarır (tanımı: kurtuluş, simgesi Rs⁸).
- XXIII. Devanası mağlup edilir (tanımı: zafer, simgesi J¹).
- XXIV. Devanası ilk kez bir insanoğlu tarafından alt edilmiştir (tanım: cezalandırma, simgesi U).
- XXV. Ercin, kızlarla birlikte köye geri döner. (Tanımı: geri dönüş, simgesi ↓).

SONUÇ

Sonuç olarak bu masalın bütün işlevlerini bağlantı öğelerini çıkararak bir araya getirirsek şu şemayı elde ederiz:

Şema 1:

$$\alpha \beta^3 a C \uparrow \varepsilon^2 \theta^3 \zeta A^8 B^6 \eta^1 C \uparrow E^1 F^5 Pr^2 H^1 K^6 Rs^8 J^1 U \downarrow$$

Propp'a göre bu formül bir masaldır ve bütün masallar böyle bir formüle indirgenebilir. Biz de derlemiş olduğumuz masalı Propp'un metodu ile inceledik ve işlevlerin tamamı bulunmamakla birlikte bu metoda benzer fonksiyon taşıdıklarını tespit ettik.

Masalarda sınıflama yapmak için iki çift element vardır. Bu iki çift hainle mücadele-zafer ve zor vazife-çözüm'dür. Bu çiftlerin varlığına ve yokluğuna göre; Ercin Masalı: H-J ve M-N çiftlerinin her ikisini birden ihtiva eden masallar kapsamına girer. Çünkü Ercin; hem devanası ile olan mücadelesinde zafer kazanmıştır, hem de köye sağ salim kızları geri getirme vazifesini çözmüştür.

İncelediğimiz masalın Propp'un yedi eylem alanıyla da kısmen örtüştüğü görülür. Bütün işlevlerin bir masalda bulunması zorunlu olmadığından, eylem alanlarının da tamamının bir masalda ihtiva edilmemesi normaldir.

Saldırgan: Devanası

Bağışçı: Büyülü nesnelere Ercin, kendi kurnaz zekâsı ile ele geçirmektedir.

Yardımcı: Ercin'e yardımcı bir kimse masalda bulunmamaktadır.

Prezense (aranan kişi): Kızlar

Gönderen: Kızların kayıp olduğunu Ercin kendisi fark eder, dolayısıyla masalda gönderen bulunmamaktadır.

Kahraman: Ercin

Düzmece kahraman: Masalda düzmece kahraman bulunmamaktadır.

KAYNAKÇA

- ABALI, İsmail (2013). "Yapısal Folklor Kuramı Bağlamında Bir Masal İncelemesi Örneği", *İDİL*, S. 8, ss. 26-40.
- BARS, Mehmet Emin (2014). "Vladimir Propp'un Biçimbilimsel Yaklaşımı Çerçevesinde BasatDepegözi Öldürdüğü Boy Üzerine Bir İnceleme", *TurkishStudies*, Volume 9/3, ss. 257-289.
- BAYKURT, Şerif (1988). *Türk Halkbilimi*, Ankara: Ofset Matbaacılık.
- BORATAV, Pertev Naili (1988). *Zaman Zaman İçinde*, İstanbul: Adam Yayınları.
- BUCH, Wilfried (2003). "Masal ve Efsane Üzerine", (Çev: Ali Osman ÖZTÜRK), *Halkbiliminde Kuramlar ve Yaklaşımlar*, Ankara: Milli Folklor Yayınları, ss. 304-314.
- ÇETİN, İsmet (2000). "Yozgatlı Âşık Yükseli", *Milli Folklor Dergisi*, Cilt 6, Sayı 45.
- ÇIBLAK, Nilgün (2005). "V. Propp'un Masal Çözümleme Metodu", *Türk Dili*, S.638, ss. 127-140.
- ÇOBANOĞLU, Özkul (2012). *Halkbilimi Kuramları ve Araştırma Yöntemleri Tarihine Giriş*, Ankara: Akçağ Yayınları.
- EKİCİ, Metin (2013). *Türk Halk Edebiyatı El Kitabı*, (Editör: M. Öcal OĞUZ), Ankara: Grafiker Yayınları.
- ELÇİN, Şükrü (1988). *Halk Edebiyatına Giriş*, Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.
- EWIG, Ursula (2010). "Masal, Araştırması ve Masal Derlemesi Üzerine", (Çev: Zeki C. Arda), *Halkbiliminde Kuramlar ve Yaklaşımlar 2*, Ankara: Milli Folklor Yayınları, ss. 224-232.
- GÜNAY, Umay (2011). *Elazığ Masalları ve Propp Metodu*, Ankara: Akçağ Yayınları.
- PROPP, Vladimir (2008). *Masalın Biçimbilimi ve Olağanüstü Masalların Dönüşümleri*, (Çev: Mehmet Rifat, Sema Rifat), İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- SAKAOĞLU, Saim (1973). *Gümüüşhane Masalları Metin Toplama ve Tahlil*, Ankara: Atatürk Üniversitesi Yayınları.
- SEYİDOĞLU, Bilge (1975). *Erzurum Halk Masalları Üzerinde Araştırmalar (Metinler ve Açıklamalar)*, Ankara: Atatürk Üniversitesi Yayınları.

ERCİN MASALI

Bir varmış, bir yokmuş. Allah'ın kulu çokmuş, çok söylemesi günahmış, az söylemesi sevapmış. Pireler berber iken, develer tellal iken, ben annemin beşiğini tungır mungır salları iken, evvel zaman içinde, kalbur saman içinde bir köyde bir dul kadın varmış. Bir tek bir oğlu varmış. Malı mülkü yokmuş bu kadıncağızın. Oğlu büyümüş, yetişmiş. Annesine yardımcı olmak için gider dağdan, yaşlı ormanlardan, odun keser getirirmiş. Konu komşunun verdiği üç beş kuruş para ile kestiği odunları satar, geçinirlermiş. Bir gün annesi erkenden kalkmış, Ercin ismindekine oğluna:

– Ercin'im yavrurum, bugün biraz rahatsızım, azığına hazırladım, baltan da hazır. Bugün sen git bakalım kısmet ne olur, diyerek ormana uğurlamış. Bu arada köy komşularından üç tane kız çocuğu, (komşularının çocukları) madımak toplamaya niyetlenmişler; fakat anneleri onları yalnız göndermek istemezlermiş. Dediler ki:

– Ercin'e söyleyelim; sizler Ercin'le beraber ormana gidin, onunla beraber geri gelin(komşu çocukları olduğu için güven vardır tabii).[Demişler] Azıklarını hazırlayarak Ercin ile birlikte üç kız çocuğu yola düşerler. Ormana geldikten sonra Ercin, odun toplamak için ağaçları kesmeye başlar. Kızlar da bu sırada ot toplamak için aha burada var, aha şurada var diyerek, buldukları yerde toplarlar, bulamadıkları yerde gezerlerken, vakit epeyce ilerlemiş. Masal bu ya zaman tez gelmiş, tez geçmiş. Akşam ezanı okunmaya yakın, kızlar demişler ki:

– Vakit çok geç oldu. Biz ne yapacağız, nereye geldik, burası neresi?

Takılmışlar ot peşine, takılmışlar muhabbete, akşam olduğunun farkına varamamışlar. Bu arada geri dönmüşler ama bu sefer de Ercin'in yerini kaybetmişler. Ha şurada, ha burada derken, [Ercin'i bulma] ümitleri kesilmiş (akşam yatısı arası), demişler ki:

– Şu yüksek tepeye çıkalım, bakalım belki bizim köyümüz oradan görünür.

Tepeye çıktıklarında görmüşler ki karşılarında iki tane ışık var. Bu ışıkların birinde köpek sesleri duyulmakta, diğerinde ise duman tütmektedir. Kızlardan en büyük olan:

– İt ürüyen yere mi gidelim? Tütün tüten yere mi gidelim? diye sormuş. Öteki iki kız ise:

– İt ürüyen yere gidersek köpekler bizi parçalar. En iyisi tütün tüten yere gidelim.[Demiş]

Bunun üzerine haliyle o tarafa doğru yönelmişler. Bu arada Ercin boş durmamış, kızlar gelmediği için meraklanmaya başlamış. Kendi kendisine:

– Acaba bu kızlara ne oldu? Bu kızları anneleri bana teslim etti, bu kızlar bana emanet.Ben bunlara yetişeyim bunları buluyum.[Demiş]

Ercin kızları aramaya, araştırmaya başlamış, sonra onun da [kızları bulma] ümidi kesilmiş, kendisi de [kızların izini belki] bulurum düşüncesiyle yüksek tepeye çıkmaya karar vermiş. Tepeye çıkıp baktığında Ercinde aynı iki yerdeki ışığı görmüş. Kendi kendisine düşünmeye başlamış. Kızların köpek sesleri gelen yere değil de öteki kulübeye doğru gidebileceklerini düşünmüş. O tarafa doğru gitmeye başlamış. Nitekim kızlar Ercin'den önce bu[tütün tüten] yere varmışlar. Kapıyı çalışmışlar. İçeriden bir gürültü duyulmuş (gök gürültüsüne benzeyen bir ses).

– Kim o?[Demiş]

Kızlar da demişler ki:

– Biz Tanrı misafiriyiz. Yolumuzu kaybettik. Yardımcı olur musun? Bugün burada kalabilir miyiz?

– Geliyorum, yavrularım, diye bir bayan sesi duymuşlar. Bu bayan gelmiş, kapıyı açmış, görmüşler ki bir dudağı yerde bir dudağı gökte, hiç hayatlarında görmedikleri irilikte bir bayanmış. Bayan onlara:

– Kimsiniz, necisiniz?[Demiş.]

Kızlar da:

– İşte biz yolumuzu kaybettik, böyle böyle oldu, bizi burada misafir edebilir misiniz?[Demişler.]

Meğerki devanası olan bu kadın kızlara:

– Etmez olur muyum kuzum.[Demiş]

Üç oğlu olan bu devanası; devamlı dağdan adam yakalar, etini yerlermiş. İnsan eti yerlermiş. Ve nitekim kadıncağız da dev, yaşlı, "Benim kısmetim ayağıma geldi, üç tane kız. Ben bunları yanıma alayım, gece bunları yerim. Her gün bir tanesini bitiririm. Oğullarım da dağda bulduklarını yesinler. [Diye düşünmüş.] Bu sırada tam kızları içeriye alıp, kapıyı kapatacağı bir vakitte Ercinde kızlara yetişmiş. Ercin ufak ama ateş gibi gözü açık bir delikanlıymış. Kendisinin bir kılıcı, bir tane de düdüğü varmış. Ve nitekim o da kapıyı vurmuş. Yaşlı kadın kapıyı tekrar açmış:

– Allah Allah demiş, bugün de kısmet hep benim ayağıma geliyor, demiş. Kapıyı açıp Ercin'i karşısında gördüğünde:

– Sen kimsin? Diye, Ercin'e sormuş, Ercin ise:

– Ben de Tanrı misafiriyim, biraz evvel içeriye giren kızların arkadaşıyım. Beni de evine misafir al.[Demiş.]

Ercin kadının devanası olduğunu gördüğünde manzarayı anlamış; fakat iş işten geçmiş. İçeriye girmeyip kızları yanına alsın, devin elinden nasıl kurtulacaklar. Nasıl olsa bir plan yaparım der ve o da içeriye girmiş. Akşam olur. Kadıncağız gelen misafirlerine bir şeyler ikram eder. Açsınız, susuzsunuz diye hürmetle kızları kendine ısındırmaya çalışmış. Onların yataklarını yapar. Ercin'in yatağını kızlardan biraz uzak bir yere koymuş. Ercin tedbirli bir şekilde kılıcı ile birlikte uyuyacağı yere uzanmış ve kızlara demiş ki:

– Karşınızdaki bir devanasıdır. O bizi yemeden ne yapalım, ne edelim bu devin elinden kurtulalım. Bunu uyutmayalım sabaha kadar. İki kişi uyuduğunda iki kişi ayakta kalsın sonra o iki kişi uyuduğunda öteki kalan iki kişi uyanık dursun, demiş. Kızlar korkudan tamam demişler. Dev yoklamaya gelmiş onları, hangisi etli hangisi etsiz elleriyle tek tek kızları yoklamış, sıra Ercin'e geldiğinde, Ercin:

– Ne yapıyorsun? demiş. Bunun üzerine dev:

– Yavrurum sen daha uyumamış mıydın?

Ercin:

– Hayır, uyumadım. Sen burada ne yapıyorsun?

Devanası:

– Yavrurum, üstünüz açılmış da sizler uyurken, ben üzerinizi örtüyorum, demiş. Dev onlara yaklaşmadığı için odadan çıkmış. "Nasil olsa uyuyacaklar o zaman tekrar yanlarına gelirim" diye düşünmüş. Nasil olsa bunların hepsi yorgun [tez zamanda

uyuyacakları ümidi içinde hâlâ var[muş]. Dışarıya çıkmış, onlar uyuyana kadar ben dişlerimi bileyim demiş (devler dişlerini bilerlermiş). Kızlar ve Ercin[bir kızı nöbetçi koyup] mahsus tekrar uykuya dalmışlar. Dev tekrar odalarına gelmiş. Onları yoklamaya başlamış. Bu defa kızlardan bir tanesi:

- Ne yapıyorsun? Demiş. Dev ise:
- Kızım, neden uyumuyorsunuz? Hepiniz yatın yorgunsunuz.

Kız:

- Uyku tutmuyor, demiş. Kadıncağız yine odadan çıkmış. Bu arada Ercin kızlara demiş ki:
- Ben tuvalete çıkacağım.

Dev bunları salonda kaçarlar falan diye beklemekteymiş. Ercin çıkıp devle karşılaştığında:

- Affedersin, benim ihtiyacım var. İhtiyacımı gidereceğim yer neresi? diye, sormuş. Dev:
- Aha yaorum işte orası, kızlar uyudular mı?

Ercin:

- Evet, kızların hepsi uyudular. Onlar uyusunlar, ben hemen gelirim.[Demiş]

“Hemen gelirim” dediği için devin kafasında şüphe uyanmış. Aha geldi, aha gelecek düşüncesiyle yine kızların yanına varamamış. Ercin, etrafı kolaçan etmeye başlamış. Kendisine göre bir şeyler araştırmaya başlamış. Bir de bakmış ki devin rafında üç beş tane bir şeyler varmış. Bu bulunan şeylerin üstlerinde yazı varmış. İlk gördüğü bir tarak dişiymiş. Altında “Bu tarak dişi sihirlidir, daraldığın bir vakitte, düşmanla karşılaştığında, bunu üzerine attığın zaman, yerden tarak dişleri bitmeye başlar, gelen düşmanların ayaklarına batar”, [diye yazıyormuş]. İkinci bir nesne tozmuş. Altında ise, “Daraldığın bir vakitte, bu külü düşmanın üzerine attığın zaman, ortalığa bir duman çöker, düşmanın gözleri görmez” [diye yazıyormuş]. Üçüncü nesne, ufak bir şişenin içerisinde bir suymuş. Altında “Bu su sihirlidir, daraldığın yerde, bu suyu yere döktüğün zaman, her taraf deniz, derya olur, düşmanı engeller kurtulursun” yazmaktaymış. Ercin bunların hepsini almış, usulca ceplerine yerleştirmiş. Bu arada dev, usulca kızların odalarına yaklaşmış. Ercin’i gördüğü için gerisin geriye uzaklaşmış. Dev içeriye gitmiş, tekrar bunların uyumasını beklemeye başlamış. Ercin, içeriye gelip kızların yanına geldiği zaman, kızlara demiş ki:

– Aman kızlar, dolabı çekelim, tepede gördüğümüz delikten sizleri dışarıya çıkartayım, buradan kaçalım, demiş. Sırt sırta verip daha sonra ayaklarıyla birbirleri üzerine basarak kızlar teker teker dama çıkmaya başlamış. Ercin:

– Siz çıkın ben de ne yapar, ne eder yukarıya sizinle birlikte çıkarım. Yalnız bize bir binek lazım, at lazım. Bu devden uzaklaşp kurtulmamız için.[Demiş]Tabii bu arada kapıyı da arkasından sürgülemiş. Ne varsa getirip kapının arkasına yığımışlar.

Bu sesleri duyan dev:

- Yaorum, uyusanıza artık! Demiş. Ercin:

– Uyuyacağız, kendi aramızda konuşuyoruz, biraz işlerimiz var, diyerek devı oyalamış. Sonra bu kızları yukarıya, çatıya çıkartmış. Ercinde orada bulunan bir dolap sayesinde çatıya tırmanmış. Çatıdan aşağıya inip devin ahırına girmiş[ler]. Buradan dört tane at seçmiş. Kızlara demiş ki:

- Siz atlara hemen binin. Buradan uzaklaşmaya başlayın. Ben sizlere yetişirim. Hiç ayrılmadan batı tarafına doğru gidin.

Bu arada kapıyı açıp bakan dev, bakıyor ki içeride kimseler yok. Damda gördüğü Ercin’e:

- Yaorum orada ne işin var? Oraya nasıl çıktın?[Demiş.]

Ercin:

- Nasıl çıkacağım? Yüğü yük üstüne koydum, dolabı dolap üstüne koydum, kızları da çıkarttım, ben de buradan çıktım.

Demiri kızdırıp ayağının altına aldım, acıyla sıçrayıp dolabın üzerinden buraya çıktım, demiş. Dev, Ercin gibi oradan çıkamayacağını kestirmiş; fakat o böyle çıktıysa ben de buradan çıkarım diye düşünmüş (devlerde akıl olmazmış). O da demiri kızdırması, üzerine bastığında ayakları yanmış.

- Ercin, ayaklarımı yaktım, olmaz ol! Demiş. Ercin:

– Hadi, bize eyvallah, biz gidiyoruz, diye, karşılık vermiş. Oradaki tek kalan ata atlayarak kaçmaya başlamış. Dev de onun peşinden koşmaya başlamış. Ercin, devin kendisini kovaladığını görünce, ilk olarak tarak dişini sallamış, devin atının ayaklarına batmış, at yürüyemez hâle gelmiş. Dev bu tarak dişlerinden kendisi zor bela kurtulmuş. Ercin, bakıyor kurtulamayacak, bu sefer ortalığa dumanı atmış, ortalığı bu duman kaplamış. Ercin, kaçmaya devam etmiş. Dev bu dumanların arasından da çıkıp Ercin’i kovalamaya devam etmiş. Son olarak Ercin kurtulamayacağını anlayıp elinde kalan son sihri, su şişesini, atmış. Ortalık derya, deniz olmuş. Dev bu sudan kurtulamayacağını anlayınca onlara:

- İlk defa bir insanoğluna yenildim, hadi yolun açık olsun, demiş. Ortalıktaki toz dumanı gören kızlar:

- Eyvah! Dev geliyor, demişler.

Bunun üzerine Ercin:

– Korkmayın kızlar ben Ercin’im, korkmayın kızlar ben geldim, diye, kızlara bağırmış. Oradan devin atlarıyla birlikte, köyelerine dönmüşler. Emanet kızları Ercin ailelerine teslim etmiş. Ailelerine:

– Bir daha bana bunları teslim etmeyin, bu kızlar dur dediğim yerde durmaz, bana dabu kadar eziyet verdiler. Hepsini devlerin elinden zor kurtardım, demiş. Böylece yiyip, içip muradına erişmiş. Gökten bir elma düşmüş, yarısı dinleyene, yarısı bana, yarısı da çekene olsun.